

гии юридической антропологии. Отдельного внимания уделено устной праву (выраженного в социальных нормах, ценностях) как источника современных правовых систем, обращение к методологии сравнительного правоведения, герменевтических исследований, историзма и т.д.

The article is devoted to the definition and characterization of the main methods of legal anthropology. The basic principles of the methodology of legal anthropology are noted. Particular attention is paid to oral law (expressed in social norms, values) as a source of modern legal systems, reference to the methodology of comparative law, hermeneutical studies, historicism, etc.

Стаття надійшла до редколегії 14.03.2017

УДК 321.01(048.83)

Милосердна І.М., НУ «ОЮА»

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД КОНЦЕПЦІЙ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу проблеми політичної влади в сучасній політичній науці. В статті досліджуються питання сутності політичної влади, концептуальні засади її дослідження та особливості її реалізації в сучасному політичному суспільстві.

Питання влади та особливості її використання представляють собою сутнісну основу політичного життя. Феномен влади є об'єктом дослідження багатьох наук: філософії, соціології, психології, історії та політології. Й до теперішнього час дослідники різних галузей намагаються визначити особливості прояву влади. Актуальним залишається й дослідження феномена влади, політичної влади зокрема в сучасній політичній науці в умовах її трансформації, модернізації.

Серед зарубіжних дослідників, які займалися вивченням, аналізом сутності влади, владних відносин можна відзначити Платона, Аристотеля, Ф.Аквінського, Т. Гоббса, М. Вебера, Г. Лассуела, Р. Даля, Х. Арендт та інших. Серед російських та вітчизняних дослідників варто відзначити В.Ф. Халіпова, О.С. Фетисова,

В.Ф. Сиренко, Н.М. Кейзерова, А.А. Дегтярева, М.Г. Анохіна, Т.М. Петрову та інших.

Метою даної статті є комплексне дослідження поглядів теоретиків щодо сутності феномену влади та політичної влади, а також аналіз влади та владних відносин в сучасному політичному суспільстві.

Проблема влади актуальна ще зі стародавніх часів та аналізується в роботах Аристотеля, Ф. Аквінського, Г. Гроція, І. Канта, Т.Гоббса та інших. Так, в загальному розумінні Аристотель розглядав владу як невід'ємну властивість, яка забезпечує організацію спільної діяльності, а також сприяє стабілізації відносин у соціальній системі. На думку Т.Гоббса, який здійснював аналіз влади через причинний зв'язок, влада характеризує відносини між агентами, в яких один агент може стати причиною дій іншого агента. Крім цього, слід зазначити, що Т. Гоббс розглядає владу та владні відносини як конфліктні та ті, що відображають панування одних людей над іншими.

Проте детальне вивчення цієї проблеми починається в роботах М. Вебера, який розглядає її з релятивістських позицій, коли влада передбачає зміну поведінки осіб за допомогою дії певних осіб чи груп. На думку дослідника, влада обумовлена лише шансом особи, яка здійснює дію, на те, щоб нав'язати свою волю іншому індивіду навіть за умови супротиву з боку останнього. Що до політичної влади, то як визнає М.Вебер вона представляє собою найбільш сильну форму влади, яка підкріплена відповідними соціальними інститутами і, яка припускає наявність пана в системі стосунків та підпорядкування йому. Також під час дослідження влади та владних відносин М.Вебер віддавав перевагу такому поняттю як «панування», яке він розглядав як можливість змусити людей, певну групу, покорятися певній команді.

Можна говорити про дослідження влади з точки зору системності. Так, Т. Парсонс говорить, що «влада – це один з аспектів могутності в системі соціальної взаємодії» [5, с. 621]. Головна роль влади визначається як механізм соціального контролю, який володіє примусовими санкціями. Особливе значення мають думки стосовно розподілу влади, яким чином вони мають співіснувати та як відбувається взаємодія між ними.

Щодо сучасного стану досліджень у сфері політико-владних відносин, то з другої половини ХХ століття владу розглядають

як багатовимірне явище, а одним з провідних є комунікативний аспект владних відносин (Х.Арендт, Ю.Хабермас, Т.Болл). Так, на думку Х. Арендт усі політичні інститути представляють собою прояв і втілення влади; вони каменіють й розсипаються, ледве тільки жива народна сила перестає їх підтримувати. Отже, «влада» генерується, коли тільки люди спілкуються один з одним та взаємодіють в тих або інших загальних справах. Комунікація має бути обов'язково двосторонньою, щоб її учасники здійснювали постійні діалоги та/або дебати. На думку Х.Арендт люди спільними зусиллями створюють владу за допомогою комунікативної діяльності та взаємодії.

У 70-ті рр. ХХ ст. С. Льюкс (Lukes, 1974) запропонував «тривимірну» концепцію влади, що включає дві перші «особи», а також «третьої вимір влади» – формування певних цінностей та переконань. На думку С. Льюкса влада є не просто буденною, а морально значимою або нетривіальною дією. Тобто, на думку дослідника, проявити свою владу по відношенню до когось – означає зачепити його інтереси, а точніше кажучи, піти проти його волі, покуситися на його автономність.

Якщо здійснити спробу виокремити всі теорії, підходи до визначення сутності феномену влади, то можна погодитися з думкою В.Г. Ледяєва, що їх можна поділити на дві традиції: «секційна (групова) концепція влади або як «традиція реалізму» та, яка йде від Т. Гоббса та М.Вебера та інших; «несекційна концепція влади», яка відкидає ідею «нульової суми», допускаючи, що влада може здійснюватися до всезагальної вигоди, а серед представників концепції можна відзначити Аристотеля, Т. Парсонса, Х.Арендт та інших» [4, С. 83-84]

В рамках аналітичного огляду концептуальних засад дослідження влади та владних відносин доречним буде приділити увагу ідеям Р.О. Хомелевої. На її думку зрозуміти характер та динаміку змін влади можна тільки в єдності трьох основних вимірів: матеріальному, психологічному та духовному, які є найбільш важливими складовими її природи. Так, матеріальний вимір показує міру залежності влади від економічних стосунків, від конкретних історичних особливостей форми організації праці, що склалася, та від рівня матеріального добробуту держави і його громадян. Психологічний вимір владних стосунків показує, як велика залежність влади від соціально-психологічних

детермінант – традицій, звичок, коливань громадського настрою, особистих якостей людей, що йдуть у владу і, нарешті, яка міра політичної соціалізації самої влади. Духовний вимір виявляє себе в якості суті політичної волі як «турботи», яка охоплює усі сфери і аспекти людського буття [10].

Більш того слід відзначити, що в сучасних умовах все більшого значення набуває соціокультурна модель влади, яка вказує соціокультурні (правові, релігійні, моральні та інші) межі політичних рішень, що приймаються, з боку влади, оскільки вона ґрунтується на довірі та підтримці громадян, поважає традиції, норми і цінності, прийняті в цьому суспільстві.

Можна говорити, що духовний вимір влади, її соціокультурна модель ні в якому разі не виключає та не пригнічує інші види людського воління – волю до життя, моральну волю, не прагне витіснити з повсякденного життя «дух народу», а намагається з'єднати їх в деякій гармонійній єдності. А це, в свою чергу, є запорукою виникнення та розвитку органічної державності.

Таким чином, поняття «влада» застосовується в дуже широкому значенні. Під владою розуміється, як правило, здатність її суб'єкта – окремої людини, керівництва організації, великої корпорації або зацікавленої групи та ін. – нав'язувати свою волю іншим людям, колективам, організаціям, розпоряджатися та управляти їх діями, використовуючи різного роду насильницькі та ненасильницькі засоби та методи, для того, щоб пристосувати їх поведінку до власних інтересів. Але при цьому не можна забувати той факт, що влада – це перш за все суспільні відносини між тими, хто нею володіє (можновладцями), і тими, на кого вона поширюється (підвладними) [11, с. 105]. Таке розуміння влади тісно пов'язано з думкою автора щодо сутності політичного управління.

Взагалі, коли ми говоримо про владу, то маємо, перш за все, визначити сутність цього поняття. Так, на думку дисертанта, доцільно дати таке значення терміна «влада» як: «1. Право управління державою, політичне панування, права і повноваження державних органів. 2. Органи державного управління, уряд, посадові особи, керівництво. 3. Право і можливість розпоряджатися, керувати, управляти ким-небудь або чим-небудь. 4. Могутність, панування, сила. Ваша влада – як вам завгодно, ваша справа. У моєї (твої, його і так далі) влади – залежить від мене, стосується мене. У владі або під владою – під впливом, під діями.

Віддатися у владу, віддатися або віддатися владі – підкоритися кому-небудь або чому-небудь, опинитися під впливом когось чи чогось. Втрачати владу над собою – втрачати самоволодіння. Дієслово «володарювати» використовується в значеннях управляти, правити (країною, державою), підпорядкувавши своїй волі, розпоряджатися ким-небудь або чим-небудь, керувати, надавати вплив, підпорядковувати своєму впливу [6, с. 183-184].

Що ж до політичної влади, то її можна визначити як здатність і право одних соціальних суб'єктів здійснювати свою волю стосовно до інших, веліти і управляти іншими, спираючись на силу, авторитет і права. На думку Б. Кухти поняття «політична влада» розкривається через вужчі поняття: «політичне панування», «авторитет», «могутність», а С.С. Бульбенюк розглядає владу крізь призму дихотомій: «влада-особа», «влада-панування», «влада-управління», що вказує на її «триєдність» – можливість вияву влади як психологічного, соціального та політичного феноменів одночасно. Так, на думку автора дисертаційного дослідження, в рамках обраної теми дослідження, необхідно розглянути тлумачення такої дихотомії через взаємодію влади та суспільства. Виходячи з цієї точки зору, влада розглядається як універсальний механізм життя суспільства, повноцінне функціонування якого вимагає управління людьми. Розгляд управління у контексті здійснення політичної влади має свою специфіку – воно вимагає максимального врахування інтересів суспільства в цілому та його окремих соціальних груп, верств, класів. Політична влада у будь-якому суспільстві виступає необхідною умовою життєдіяльності його соціальних груп. Вона є засадою їх єдності та ефективного функціонування. Відтак, політичну владу можна розглядати в якості провідного організатора політичного управління в суспільстві. У зазначеному аспекті політична влада виявляється у соціальному вимірі феномену панування [1, с. 139]. Але необхідно, щоб чинна влада не зазнавала ніяких спотворень, послаблень і для цього, на думку І.О. Ільїна, вона має дотримуватись шістьох аксіом:

1. державна влада не може належати нікому, крім правового повноваження;
2. державна влада в межах кожного політичного союзу повинна бути єдина;
3. державна влада завжди повинна здійснюватися кращими людьми, які відповідають етичному й політичному цензу;

4. політична програма може включати в себе тільки такі заходи, які переслідують загальний інтерес;

5. програма влади може включати в себе тільки здійсненні заходи і реформи;

6. державна влада принципово пов'язана справедливістю, яка розподіляється, але що вона має право і обов'язок відступати від неї тоді і тільки тоді, коли цього вимагає підтримку національно-духовного державного буття народу [3, с. 295, 296, 298, 300, 302-303, 305].

З наведених поглядів щодо розуміння влади, її політичного різновиду, а також її взаємодії з політичним управлінням можна виокремити що однією з детермінант, що визначає та стимулює таку інтеракцію є наявність певних інтересів, які виступають свого роду «двигуном», за допомогою якого відбувається рух всесвіту. Кожна людина має свої інтереси й потреби, у задоволенні яких і полягає зміст людського існування. Існування людини без потреб, як зазначав Л. Фейєрбах, «є марне існування. Що взагалі позбавлене потреб, те не має потреби в існуванні» [9, с. 123]. На думку С. Рябова, інтерес представляє собою об'єктивно зумовлений мотив діяльності суб'єкта (окремої людини, соціальної спільноти), який складається з усвідомлення ним власної потреби та з'ясування умов і засобів її задоволення.

У сучасній політичній науці прийнято поділяти інтереси на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивними інтересами є ті ефекти, що справді зачіпають людей, незалежно від того, чи усвідомлюють їх люди; суб'єктивними інтересами є, безперечно, ті речі, які, на думку людей впливають на них [7, с. 169]. Особливістю є те, що вони не взаємовиключають один одного, а навпаки, взаємопов'язані. У політичному житті, політичному управлінні інтереси визначаються та активуються у процесі їх представлення певними політичними партіями, організаціями, установами.

На думку дисертанта, при визначенні політичної влади в суспільстві та її ролі в політичному управлінні необхідно враховувати характер її розподілу. Так владу розподіляють на горизонтальну та вертикальну. Горизонтальний поділ влади має місце між елементами політичного управління на одному й тому ж рівні. Наприклад, в США на федеральному рівні влада розподіляється між трьома органами державного управління – законодавчим, виконавчим та судовим. Потім вона ділиться вже в межах кожного з цих органів.

Під вертикальним розподілом влади можна розуміти відносини, що існують між різними рівнями політичного управління. В будь-якій системі правління існують щонайменш два рівні: загальнонаціональний (або центральний) та місцевий, що включає до себе міста, селища. І в залежності від того чи існує проміжний рівень між зазначеними двома – регіональний, можна говорити або про федеративний устрій (якщо є такий рівень), або про унітарний (в якому він відсутній) [8, с. 100].

Таке розподілення політичної влади дає можливість пояснити здійснення політичного управління також на двох рівнях: на горизонтальному (інституційному), коли функції політичного управління виконують певні інститути. Крім зазначено до такого рівня розподілення при демократичному режимі держави прийнято відносити й відносини між владою та громадянським суспільством. Що ж до другого рівня – вертикального, то для нього характерним є здійснення політичного управління центром та регіонами, координація їх дій, прийняття та реалізація рішень.

Таким чином, проведений аналіз теоретичних засад щодо розуміння сутності влади, владних відносин дає змогу говорити про існування зацікавленості у вивченні зазначеної проблеми з стародавніх часів й до сьогодні. Однією з провідних в вивченні влади та владних відносин політиці є комунікативний аспект владних відносин, а також набуває все більшої актуальності дослідження соціокультурної моделі влади, яка вказує соціокультурні (правові, релігійні, моральні та інші) межі політичних рішень, які приймаються, з боку влади. Щодо особливостей реалізації політичної влади в сучасному політичному суспільстві, то в її можна виділити в якості інтегруючої характеристики політичної системи та політичного управління, оскільки вона може бути представлена як сукупність функцій політичного управління, за допомогою яких вона здійснює вплив на керівних. І такий вплив є більш ефективним при демократичному режимові, при якому функціонує принцип стримувань та противаги гілок влади.

Бібліографічний список:

1. Бульбенюк С. С. Феномен політичної влади крізь призму дихотомій «влада – особа», «влада – панування», «влада – управління» / С. С. Бульбенюк // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Щоквартальний науковий журнал / М-во культури і туризму України; Державна академія керівних

- кадрів культури і мистецтв: Видавництво «Міленіум». – 2009. – № 4. – С. 136-140.
2. Вебер М. Избранное: Образ общества / М. Вебер ; пер. с нем. – М. : Юристъ, 1994 – 704 с.
 3. Ильин И. А. Собрание сочинений в десяти томах / И. А. Ильин. – М. : Издательство «Русская книга», 1994. – Т. 4. – 1994. – 622 с.
 4. Ледаев В.Г. Концепция власти: аналитический обзор // Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии: В 2 т. / Сост. и отв. ред. В.В. Бочаров. Т.1. Власть в антропологическом дискурсе. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2006. – 491 с. – С. 82-102.
 5. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс. – М: Академический Проект, 2000. – 880 с.
 6. Словарь русского языка: В 4-х т. / РАН, Ин-т лингвистических исследований / [Под ред. А. П. Евгеньевой] – 4-е изд., стер. – М. : Полиграфресурсы, 1999. – Т. 2. – 1999. – 736 с.
 7. Стоун Д. Парадокс політики: Мистецтво ухвалення політичних рішень / Д. Стоун. – К. : Видавничий дім «Альтернативи», 2000. – 304 с.
 8. Технології політичної влади: Зарубіжний досвід: Книга-дайджест / [В. М. Иванов, В. Я. Матвієнко, В. І. Патрушев, І.В. Молодих.] – К. : Вища школа, 1994. – 263 с.
 9. Фейербах Л. Избранные философские произведения: В 2-х т. / Л. Фейербах. – М. : Госкомиздат, 1955. – Т. 1. – 1955. – 676 с.
 10. Хомелева Р.А. К построению онтологической концепции власти: теоретико-методологический подход [Электронный ресурс] / Р.А. Хомелева // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2000. – том III. – Вып.1. – Режим доступа: <http://www.old.jourssa.ru/2000/1/05homeleva.html>
 11. Шахмалов Ф. Теория государственного управления / Феликс Шахмалов. – М. : ЗАО «Издательство экономика», 2002. – 638 с.
 12. Lukes S. Power: A Radical View [Электронный ресурс] /S. Lukes – Basingstoke; London: Macmillan, 1974. – Режим доступа: https://sites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic1458086.files/lukes_power.pdf

Стаття посвящена анализу проблемы политической власти в современной политической науке. В статье исследуются вопросы сущности политической власти, концептуальные основы ее исследования и особенности ее реализации в современном политическом обществе.

The article is sanctified to the analysis of problem of political power in modern political science. In the article the questions of essence of political power, conceptual bases of her research and feature of her realization in modern political society are investigated.

Стаття надійшла до редколегії 24.03.2017